

Н.В. Поліщук, М.С. Панченко

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС І ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДИ

У статті розглядається значення науково-технічного прогресу у виникненні нового технізованого світу, нової техногенної цивілізації, в якій живе і буде жити молода людина, що тягне за собою злам її освітніх і духовно-моральних цінностей. Здійснена спроба показати, що тільки союз науково-технічного прогресу і релігії зможе допомогти побороти екологічну і духовно-моральну кризи, в яких опинилася сучасна цивілізація і кожна молода людина.

Нинішнє покоління молоді живе і навчається в надзвичайно цікаву історичну епоху науково-технічного прогресу (НТП) – епоху органічного злиття науки і виробництва, яке перш за все спирається на новітні техніку і технології. Наука перетворюється в безпосередню продуктивну і соціальну силу суспільства [1, с. 3]. Справджується геніальний прогноз К. Маркса про те, що наука отримає «покликання бути засобом виробництва багатства» [2, с. 554]. Наукове знання ще в 50 – 60 роки ХХ століття перетворилося в науково-технічне. Вже для кількох поколінь поняття НТП давно відоме, його використовують не лише у науково-технічних, але й філософсько-методологічних виданнях та в засобах масової інформації.

Духовність, моральність – це той рівень розвитку особистості і суспільства, який є консолідуючим началом, здатним об'єднати людей; це та сила, яка покликана стимулювати національне відродження України, забезпечити громадянський мир і злагоду в суспільстві. Без пробудження таких моральних феноменів, як совість, людяність, відповідальність, почуття власної гідності, творча ініціатива, підприємливість, досить-таки складно розраховувати на поліпшення ситуації в державі, особливо в епоху НТП, який технізує свідомість кожної особистості, витісняє з неї найсвятіші почуття та емоції. Проблема духовності особистості протягом усієї історії людства хвилювала філософів, просвітителів, психологів, теологів, атеїстів, педагогів.

З часів Архімеда об'єм науково-технічних знань зріс в 10^{30} разів. Необхідно в короткі терміни навчання засвоїти їх. Тут головна роль, без сумніву, належить освіті. Практично в стільки ж разів перед людством виросло число ще не розв'язаних наукових і технічних питань та проблем. Без їх вирішення людство буде деградувати. Тому в сферу науково-технічної діяльності втягується все більша кількість населення планети і зокрема молоде покоління України. «Майбутнє вже почалося», «На порозі – ХХІ століття» – це не крилаті фрази, а констатація найхарактернішої особливості сучасного етапу історії науки і техніки.

Більше половини науково-технічних знань (відкриттів, винаходів, теорій), на які спираються творці науки і техніки початку ХХІ століття, – спадок, який дістався від ХХ століття. Більша частина провідних вчених майбутнього уже знаходиться серед нас. З часом практично все населення планети втягнеться в науково-технічну діяльність на основі післявузівської самоосвіти і самостійної творчості. Тобто виникає новий світ, нова цивілізація, в якій живе і буде жити молода людина. Як зазначається в [3, с. 5], «головні характеристики сучасного, по суті нового життя, зводяться до понять “пост-індустріальна цивілізація”, “інформаційна епоха”, “глобалізація”, “постмодерн” тощо. Зростає могутність техніки, все тісніше нас оточує віртуальне царство Інтернету, все просто-

рішими стають екрани комп'ютерів і телевізорів, все більше множаться зони комунікації тощо. Все це – нові складові буття, що змушує вносити корекції в освітній простір, в навчальні програми, у формування нової людини».

В наш час також формуються найбільш важливі соціально-економічні умови розвитку науки і використання досягнень НТП, оскільки це не тільки переворот в науці і техніці. Він має далекосяжні соціальні наслідки: зростання продуктивності праці, ефективності суспільного виробництва, зміни в структурі суспільства, в співвідношенні і змісті робочого та вільного часу, в системі потреб і освіти молодого людини. Прогнози цих наслідків НТП відкривають нові горизонти для людства [4]. Але разом з тим «енергійна сила нової реальності – техносфера, інформація, комп'ютеризація, транскультура, глобалізація, постмодернізм тощо, як вибухова хвиля, проходить через увесь сьогоdnішній розвиток цивілізації, що посилює тенденції до дестабілізації, самопідриву звичного культурно-освітнього життя» [3, с. 6]. Це призводить до духовно-морального зламу особистості, формування особистості нової епохи, з якісно новими властивостями і особливостями. До них належать «нова утилітарна мораль, свідомість епохи Постмодерну, секуляризація інтелекту, втрата одухотвореності» [3, с. 6].

Метою даної статті є спроба дослідити актуальну проблему – яким способом НТП може впливати на духовно-моральне становлення молодого людини як інтелектуального, духовно багатого спеціаліста, на її природу, на нинішнє та майбутнє існування її, на зміну виду людини розумної.

Нинішнє покоління є свідком того, як з розвитком НТП швидко змінюється природне та соціальне оточення людини. Оскільки людина – істота біопсихосоціальна, то зміни природи і соціального середовища під впливом НТП без сумніву впливають на ці три складові, що призводить до вказаних змін людини, які трансформують її конституцію, психіку, особистісні риси. НТП безпосередньо пов'язаний з екстремальними фізичними і розумовими навантаженнями на організм, потужними та різноманітними факторами, які можуть бути небезпечними для людини, її здоров'я і навіть життя. Це пов'язано з суттєвими змінами хімічного складу та фізичних параметрів атмосфери, води і ґрунту внаслідок функціонування технологій, які значною мірою використовують хімічні отруйні речовини, та з високими потужностями, швидкостями, темпами і ритмом техніки. Доведено, що різноманітні техногенні чинники здатні деформувати природні генетичні механізми спадковості, що є реальною загрозою мутації майбутніх поколінь.

Перш за все внаслідок розвитку НТП змінюється виробнича структура, тобто змінюється співвідношення зайнятих у різних галузях суспільного виробництва під впливом перевороту в науці і техніці. Основна маса вивільнених механізацією і автоматизацією спеціалістів переміщаються в сферу обслуговування і в сферу швидкозростаючого державного апарату. Але механізація, автоматизація і комп'ютеризація доганяють їх і там, знищуючи щорічно мільйони робочих місць, зумовлюючи масу особистісних трагедій. Щоб працевлаштуватися в цих умовах, необхідно володіти декількома професіями або терміново їх набувати. І не будь-які здобувати знання, а ті, які вкрай необхідні для швидкоплинних змін у науці і техніці.

Отже, освітня структура також має зазнавати безперервних змін. Різне підвищення продуктивності суспільної праці в ході НТП дозволяє суспільству на достатньо тривалий час вивільнити молодь від безпосередньої участі в ній, тобто значно продовжити час перебування в школі для основної маси підростаючого покоління.

Наша середня школа в умовах, коли її закінчував 1 із 100 і навіть 1 із 20 18-річних, по суті, була своєрідним «підготовчим факультетом» вузу. Зрозуміло, що вона не могла залишатися в такому положенні при переході до загальної середньої освіти: народному господарству України потрібні спеціалісти різного характеру – не тільки інженери, лікарі і вчителі, але й висококваліфіковані робітники, причому останні в далеко більших кількостях, ніж перші.

Доводиться весь час удосконалювати, реформувати середню школу таким чином, щоб вона давала своїм вихованцям не тільки добру загальну, але і професійну освіту, та ще й органічно поєднану з обов'язковою для цього продуктивною працею.

Щоб нині підготувати освічених, озброєних глибокими знаннями фахівців, які творчо ставляться до своєї праці, – робітників, інженерів, учених, потрібно з дитячих років виховувати в учнів інтерес до наукового дослідження, раціоналізаторської, винахідницької діяльності. Навчати творчості! Розвивати якості, що дають змогу самостійно досліджувати, пізнавати навколишній світ, поліпшувати його, знаходити нові рішення наукових і технічних проблем – найважливіше соціальне завдання нинішньої школи [5].

Академік НАН та АПН України В.Г. Кремень акцентує на тому, що «в межах освітнього простору, в контексті філософії людиноцентризму необхідно обґрунтувати нове адекватне знання про людину. Це повинно бути таким знанням, в якому всебічно обґрунтовується необхідність безумовної переваги духовно-моральної сторони, на основі якої і формується особистість. Без такого знання не буде культурно-інтелектуального зростання, здатного в перспективі привести до перетворення людства. І все це неможливо поза філософією освіти, контекстом людиноцентризму, які становлять домінуючу освітнього простору до формування і творення сучасної особистості» [3, с. 5].

Отже, у зв'язку з бурхливим розвитком НТП постає питання, чи не прийдемо в недалекому майбутньому до такого положення, коли вся молодь буде мати вищу освіту? Певно так, бо революція в науці і виробництві вимагає відповідних змін у системі підготовки висококваліфікованих спеціалістів, без яких неможливий подальший науково-технічний прогрес.

Які ж вимоги ставляться перед сучасною системою навчання у вузі? Для подальшого розвитку навчання необхідні:

1) людиноцентризм, що «відповідає вимогам і запитам сучасної постіндустріальної цивілізації, котра потребує людини знаючої, творчої і разом з тим інноваційно-мислячої» [3, с. 4], людини духовної, яка сповідує всі положення людської моралі;

2) відповідність змісту навчання динаміці розвитку наукових галузей знань;

3) підвищення ефективності педагогічних процесів;

4) індивідуалізація і диференціація навчання;

5) розумне поєднання всіх видів навчання при переважній і визначальній ролі самостійної роботи;

6) підвищення продуктивності праці викладача і студента;

7) майбутнім практичним працівникам, зайнятим безпосередньо на виробництві, потрібно давати загальнотеоретичні курси в більш компактній формі, збільшуючи за цей рахунок тривалість переддипломної практики за місцем майбутньої роботи зі здачею різних «мінімумів» типу магістерських і аспірантських;

8) тим же, хто збирається працювати в конструкторських бюро і науково-дослідних закладах, необхідно більше часу виділити на теоретичні курси з проходженням практики у відповідних науково-дослідних інститутах;

9) всім працівникам суспільного виробництва, як і нині, незалежно від того, з вищою вони чи середньою освітою, необхідно не тільки систематично підвищувати свою кваліфікацію, але й щонайменше раз у 5 років проходити повну перепідготовку: у вік НТП отримані знання «старіють», як відомо, дуже швидко.

Зрештою, всім працівникам, щоб залишатися на висоті вимог епохи НТП, необхідно все життя підвищувати свою фахову освіту (наприклад, на різноманітних курсах, у вечірніх університетах, в інститутах, на факультетах післядипломної освіти тощо), займатися самоосвітою. А заробітна плата і пошана вже залежить не стільки від того, який диплом (оскільки в дипломах нестачі не спостерігається), скільки від того, який працівник, наскільки важлива і дефіцитна його праця для суспільства.

Таким чином, різниця між більш освіченою і менш освіченою людиною в час НТП визначається за менш формальними, більш складними критеріями: який спеціаліст, чи своєчасно пройшов перепідготовку, який рівень інтелектуальності та інтелігентності, чи систематично займається самоосвітою, чи є цікавим як духовно-моральна особистість, чи має позитивний відгук (рекомендацію) з попереднього місця роботи тощо. У зв'язку з цим освітня структура, як і виробництво, стає якісно іншою, непорівнянною з минулою: зростаюча кількість (масове підвищення освітнього рівня) неминуче переходить в іншу якість освіти. «Людина в новому трансосвітньому просторі сама вибирає, до яких знань їй долучитися і якою мірою їх зробити своїми. Головне – не застигати, не зупинятися в здобутих знаннях, а спрямувати енергію особистості на підрив всіх символічних залежностей, які стали її “другою природою”» [3, с. 6].

Ось такі, надто складні, умови накладає НТП на навчання нинішнього молодого покоління. Проте на них нашаровуються соціальні і політичні катаклізми. Адже не можна не бачити і тих сторін життя суспільства, де більшою чи меншою мірою проявляється негативний або навіть руйнівний вплив бурхливого НТП.

В [6, с. 69] зазначається, що «це, наприклад, стан природного довкілля (вузол екологічних проблем соціуму, що усвідомлюється як сучасна екологічна криза), небезпечність багатьох техногенних та виробничих чинників для здоров'я людини – фізичного та психічного, перекося в розвитку особистості та її духовного світу (поглиблення дисгармонії в людині під впливом тих чи інших реалій НТП), неприховані ознаки загрози моральному здоров'ю суспільства, цивілізаційна небезпечність його духовної та моральної деградації попри всі досягнення науки, техніки, технології».

Деградації суспільства і окремої людини сприяли та сприяють і політичні чинники. Агресивна атеїстична радянська пропаганда, фізичне знищення церков і священників органами безпеки СРСР, голодомори, війни привели до викорінення духовно-моральних почуттів у більшості українців, посіявши страх, зневіру і безвихідь у їхню свідомість. Безлад і хаос у перебудовчий період, розпад Радянського Союзу, невпорядкованість і невпевненість у майбутньому в роки становлення незалежної України, перехід на капіталістичний устрій держави, шалена і брудна боротьба політичної еліти за владу, безпощадність людей, які беруть участь у первісному нагромадженні капіталу, поліконфесійність в Україні і разом з тим наростаючий шквал НТП у світі призвели до деградації духовно-моральних почуттів у свідомості молодих людей.

Ентузіазм перебудовчих років зійшов нанівець, розсмоктався і зник, засіявши в учнівській і студентській молоді розчарування, скепсис та апатію. Герої «Майдану» змарніли і зів'яли, поступово перетворюючись на звичайних людей, із звичайними слабостями та вадами, а то й перетворилися на затятих політичних ворогів. Занадто сильно ми теперішні відрізняємося від тих, якими були лише кілька років тому. Втома і безвихідь щораз частіше переповнюють душі молодих.

Пропаганда зайняла місце правди про процеси в суспільстві і природі. Істину перетворюють на культ брехні. Тому молоді люди шукають розваг, а не творчого пізнання надбань світової культури і розвитку особистості. Заангажованість суспільного життя перетворює сучасну молоду людину в невірного, несамостійного, бездумного, негуманного, самовпевненого індивіда [7, с. 173].

В епоху первісного нагромадження капіталу в Україні з усією жахливістю вплив девіз «Людина людині – вовк», а не комуністичний, взятий з євангельських завітів, лозунг «Людина людині – друг, товариш і брат». Порушення його, а тим більше заміна його протилежним завітом, завітом звірячої боротьби, вовчої гризні один з одним, завітом злоби, ненависті і насилля не проходило ніколи даремно ні для переможця, ні для переможеного.

Академік РАН Моїсеєв в кінці ХХ століття висловив думку: «Я абсолютно не відкидаю можливості фатального завершення людської історії. Якщо люди не зможуть

перебороти тих реліктів неандерталізму, первісної дикості, агресивності, без яких людство було б нездатне вижити в передльдовикові епохи, то такий кінець може наступити не в такому вже й далекому майбутньому» [8, с. 19].

Духовний стан суспільства сьогодні турбує всіх, кому не байдужа доля України. Наше суспільство переживає шок – немає сумніву, що підростаюче покоління орієнтується на цінності споживацтва, яке генерує зло.

Відчуження від емоційності, на чому базується віра, охоплює дедалі більше людей, зайнятих у царині науки і техніки, і має яскраво виражену тенденцію зміцнення. Ця тенденція, безперечно, лежить в основі НТП людства, який може привести туди, звідки повернення може й не бути.

В результаті маємо те, що маємо: технічно високорозвинуту цивілізацію, яка знаходиться в надзвичайно глибокій духовній кризі, і реальну загрозу безособовості молоді [9]. На початку XXI століття стало зрозуміло, що духовна, екологічна, економічна та етнічна кризи, які охопили наше суспільство, проявили себе в освіті, науці, техніці і технологіях.

Дійсно технологічний етап НТП відкриває принципово нові можливості не лише для матеріального виробництва, а й для інших далеких від нього сфер розвитку, таких, наприклад, як духовне життя суспільства, а також в освіті, мистецтві, телебаченні, радіо, пресі, книговидаванні та інших галузях, що живлять вічні джерела духовності. Технологічний стрибок дедалі більше охоплює своїм впливом різні види духовного виробництва – технологію діяльності вчених, педагогів, винахідників, конструкторів, художників, архітекторів, музикантів, працівників кіно і телебачення, бібліотек, музеїв тощо, пізнавальну та ігрову діяльність людини, інтелектуальну творчість будь-якого роду. Належно оцінити цей бік справи можна лише з урахуванням такої сутнісної риси НТП, як зростання інтелектуалізації всіх видів праці та діяльності в суспільстві [6].

Тому розбудова системи освіти в наш час, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, забезпечити національне відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні. Для кожної освіченої людини є абсолютною істиною – без духовності суспільства не може бути. У зв'язку з цим виховання в учнівсько-студентській молоді духовної культури, совісті, чесності, доброти, миролюбства, взаєморозуміння, толерантності, міжнародного співробітництва є однією з актуальних проблем державної політики України, освіти, педагогічної науки [10].

Історія цивілізації показує, що завжди, коли те чи інше суспільство знаходилося в глибокій кризі, воно завжди зверталося до релігії. Це ж стосується і нинішнього етапу НТП.

У духовному житті людства неможливо знайти феномен, який протягом тисячоліть, а точніше, впродовж усього його земного існування відігравав би вагомішу роль, ніж релігія. Від кам'яного віку і до сьогодні, зазнаючи дивовижних метаморфоз, живе вона в нерозривному зв'язку з людським духом як надбання світової культури [11]. При цьому найміцнішу опору, найповнішу сферу вияву релігія знайшла в людській особі. На думку Гегеля, немає жодної людини, яка була б повністю позбавлена релігійних почуттів незалежно від форми вияву, оскільки людина майже генетично пов'язана з релігією. Відсутня будь-яка людина, за словами Е. Фромма, яка не відчувала б потреби в релігії.

Широкомасштабність впливу релігії, абсолютність її поширення, функціонування на всіх етапах людської історії закономірно породжували і породжують питання про природу цього духовного явища, неминущу силу його впливу як на світ внутрішніх людських потреб, так і духовну культуру людства загалом.

Техніка, як сукупність створених засобів і знарядь виробництва, а також заходи та операції, вміння та майстерність здійснення трудового процесу, виникла разом з люди-

ною, коли люди стали використовувати штучні знаряддя ручної праці (колесо, клин, важіль, блок, гвинт). Мета і функції техніки – перетворення природи та світу людини згідно з цілями, які ставлять люди, що мають певні потреби і бажання [11].

Отже, техніка є невід’ємною складовою людського існування і нині вона перебудовує людину. Людство існує і діє не в царині неполоханої природи, а в світі техніки – у техносфері. Сучасний світ людства – це технізований простір і технологізований час. Якщо раптом зникла б техніка і технології, зникло б і людство. В результаті можна констатувати, що техніка існує стільки ж, скільки існує і релігія. Тому не можна виключати їх взаємного впливу одна на одну. Але якщо релігія, духовність облагороджують людство, то подальший неконтрольований, бездуховний розвиток техніки і науки, яка виокремилась з релігії (з метою забезпечення практичних потреб людини і критики релігії) десь близько 2500 років тому, може призвести до зникнення цивілізації на нашій планеті.

В матеріалах конференції ООН з навколишнього середовища, яка відбулася в 1992 році за участю 179 глав держав світу, відзначалося, що на початок нового тисячоліття *Homo sapiens*, до зубів озброєний науковими знаннями, розграбував і промотав скарби природи, отруївши заодно і власне середовище проживання (біосферу). Основною причиною, яка поставила людство на грань глобальної екологічної катастрофи, є бездуховність нашої цивілізації. Замість ноосфери (сфера розуму, що визначає якісно новий стан суспільства, при якому істинними цінностями є духовно-моральні цінності і знання людини, яка живе в гармонії з оточуючим соціальним і природним середовищем), в якій, за В.І. Вернадським, Людина бере на себе керівництво всіма процесами в біосфері і спрямовує її розвиток у потрібному для себе напрямку, вона створила техносферу, яка викликає такі зміни природного середовища, що вони загрожують самому існуванню людства на Землі. А технічні системи і технології (техноречовина, яка руйнує біосферу) створюються на основі досягнень науки і впроваджуються в практику за вказівками і розробками вчених. Все менш залишається живої природи, а отже, і в нас самих відбувається духовна технізація. А тому людська особистість деформується під потужним пресом техносфери [9].

Біоречовина створила біосферу, в якій «дозріла» людина розумна. Техноречовина будує техносферу, де формується техногенна людина з її масовою техногенною культурою. Наука все більш відкрито стає галуззю виробництва військової техніки, вчені теж обслуговують перш за все техноречовину, створюючи все більш загрозові, агресивні різновидності технічних систем і технологій, які активно поглинають природні ресурси і створюють загрозу масового знищення людей. Посередник між людиною і природою – техноречовина – стає ненажерливим чудовиськом, тому що в ній втілені, нею рухають, окрім людського генія, і людські пороки, такі як жадоба пріоритету і слави, жадність до багатства, заздрість, лицемірство, боягузтво, жорстокість, самовдоволення, напівзнання тощо.

Сьогодні, коли все людство заклопотане збереженням загальнолюдських цінностей і природи, ми бачимо, що віруючі люди стають все більш активними у своїх соціальних, політичних і моральних симпатіях. Досить часто якраз релігія виступає стимулятором захисту життя і миру на нашій планеті [12].

Автор [13, с. 19], в минулому (50-і роки ХХ століття) – видатний теолог, а потім войовничий атеїст, стверджує: «З розпадом Радянського Союзу кинуте на свавілля моральне виховання підібрали релігійні організації. Якраз тому майже 70% громадян України, як і всіх інших пострадянських держав, вважають, що в їхніх очах саме церква користується найбільш високим моральним авторитетом. А за нею, зі значним відривом, в спадаючому порядку йдуть: школа, армія, уряд, парламент, президент, міліція і далі аж до все зростаючої негативної думки про мораль торгашів, спекулянтів, бізнесменів, банкірів, олігархів, шахраїв, насильників і бандитів».

Як не прикро, але для справедливості необхідно відзначити, що наприкінці статті [13, с. 28] автор робить висновок, що «релігійна віра не приносить жодної користі моральному здоров'ю суспільства». Автор не стверджує, що релігійна віра шкідлива нинішньому суспільству. Навпаки, автори статті [14, с. 3] стверджують, що «існує взаємозв'язок між християнською теологією і методологією науки. Онтологічна аксіоматика запозичена представниками нової науки з релігійної сфери, а їхні теоретичні зусилля були направлені на гармонізацію досвіду з релігійними інтуїціями. Аналізуючи діяльність, погляди і філософські праці перших видатних вчених Нового часу, можна зробити висновок, що область, з якої привноситься онтологічна аксіоматика, – це християнська теологія».

Ще в 70-х роках минулого століття Комуністичною партією Радянського Союзу перед своїми ідеологами ставилося питання про «особливу важливість якраз філософської критики релігії, оскільки протилежність науки і релігії – це по суті справи протилежність двох непримиренних світоглядів. На долю філософської критики релігії випадає тому основний тягар аналізу ідеологічної сторони релігії і її теологічного ядра» [15, с. 6]. Але вже у 80-х роках погляди на співвідношення науки і релігії трансформуються. Зокрема, в [16, с. 6] вказується: «Наука – це перш за все людська діяльність із виробництва нових знань, одна з форм суспільної свідомості, яка включає в себе також мораль, мистецтво, філософію і релігію. Її роль у духовному житті суспільства зрівняна за своїм значенням з практичними впровадженнями результатів наукових досліджень».

В Стародавній Греції спочатку існувала єдина наука, яка охоплювала всі наявні знання. Вона була одночасно і вченням про людину, про її душу і її почуття, і природознавством (натурфілософією) [17]. Лише пізніше почалася диференціація наук і їх відхід від релігії. Проте в роки пізнього Середньовіччя і в епоху Відродження (Нового часу) з'являються найвеличніші вчені людства (Копернік, Галілей, Кеплер, Ньютон, Декарт), які були глибоко віруючими людьми [14]. У своїх науково-філософських міркуваннях вони відштовхувалися від релігійних світоглядних установок.

Геніальні вчені Новітньої епохи (Планк, Ейнштейн, Бор, Гейзенберг, Шредінгер) теж вірили в Бога. А. Ейнштейн, найвидатніший фізик всіх часів і народів, визнавав, що наука без релігії – неповноцінна, а релігія без науки – сліпа. Він наголошував на тому, що наука і віра в Бога справляють великий вплив на масову свідомість, на осмислення людиною свого місця в суспільстві і Всесвіті. Значна частина великих вчених ХХ століття не бачила нездоланної прірви між релігією і наукою. Наприклад, основоположник квантової механіки, лауреат Нобелівської премії М. Планк писав: «Божество, до якого релігійна людина намагається наблизитися за допомогою релігійних символів, рівноцінне, власне кажучи, тій природі, що виявляється в законах, силі, про яку дослідник певною мірою отримує уявлення за допомогою своїх органів чуття... Отже, і релігія, і наука потребують віри в Бога, при цьому для релігії Бог стоїть на початку будь-яких роздумів, а для природознавства – наприкінці» [18, с. 35].

Зауважимо, що під поняттям «Бог» віруючі науковці розуміють вищу сутність, яка існує вічно, він – Конструктор і Творець Всесвіту, він установив закони природи, які керують взаємодією і рухом усієї неживої і живої матерії. Науковець тільки пізнає закони природи, які вже діють. Як правило, такий науковець не ототожнює Бога з жодною релігією (бо сам розумний і йому не потрібний посередник чи тлумач), яких у світі більше ніж три тисячі, і практично в кожній з них є свій конкретний Бог, якого наділяють конкретними виглядом, рисами, властивостями [6].

Наукове відношення до Бога в наші дні і в його історичній ретроспективі – результат багатовікового прагнення людини до справжньої духовної свободи, до пізнання нею самої себе, істинної людяності. Це реальна концепція добра і справедливості.

Отже, відношення сучасної науки до релігії має базуватися на глибокій повазі до віри і серйозній оцінці місця і ролі релігії в історії соціуму. Нині значна частина вчених

визнає, що в питаннях духовності суспільству і науці зокрема має допомогти релігія. Вони розуміють необхідність союзу науки і релігії.

Історія науки знає чимало прикладів, коли геніальні вчені світу були віруючими людьми. Звичайно, вони були не церковно віруючими, вони мали своє уявлення про «вищі» сили, які панують над реальністю, по-своєму мислили про оточуючу дійсність, про душу, про сенс життя. Так, наприклад, академік АН СРСР Веліхов (вчений нашого часу) говорив: «Мені абсолютно зрозуміло, що вся діяльність людини – не просто пліснява на поверхні маленької земної кульки, а що вона в чомусь визначається зверху. Таке сприйняття Бога в мене є» [цит. за: 18, с. 27].

Багато природодослідників і математиків, розпочавши пошуки людьми невіруючими, врешті-решт приходили до віри. Нині змінюється і ставлення церкви, зокрема православної, до науки. В [19, с. 43] зазначається, що «значний вплив на зміну поглядів представників православної церкви щодо появи і ролі наукових відкриттів минулих часів мали соціально-економічні зміни в суспільстві. Все це ставало основою до того, що у різні історичні часи відношення православної церкви до наукових відкриттів постійно змінювалося. Воно коливалося від крайнього негативного до позитивного. Основою останнього було визнання найважливіших досягнень різних наук, зокрема як космогонічних, так і еволюційних учень». Тому в наш час філософія освіти спрямовується на обґрунтування гуманістично-інноваційного типу освіти, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного та духовно-морального потенціалу особистості, її самостійності, самодостатності, творчої активності [20].

Висновки

Аналізуючи подану інформацію, можна констатувати, що високий рівень духовно-моральної культури молодшої людини, яка надто занепала в наш час, у межах нового освітнього простору, в контексті людиноцентризму, дасть можливість їй відтворитися, гідно відкритися людям, виявити до них почуття глибокої поваги і любові, бути вірними ідеям гуманізму та прагнути до їх реалізації у процесі своєї життєдіяльності в умовах наростаючого НТП, тобто стати духовно-моральною особистістю нової цивілізації.

Союз НТП і релігії зможе допомогти побороти екологічну і духовно-моральну кризи, в яких опинилася сучасна цивілізація і кожна молода людина. Поєднання природничих і суспільних наук та віри в Бога допоможе зменшити молодіжний екстремізм, бездіяльність, безнадійність, які породжують насилля, вуличний бандитизм, алкоголізм, наркоманію, з чим явно не справляються нинішні освітні і правоохоронні органи, залучити віруючих до НТП, бо наукове знання вже давно трансформувалося в науково-технічне.

На нинішньому етапі НТП виникає потреба в універсальних учителях та інтелектуальних викладачах та в духовних вчених, оскільки особливо актуальною проблемою сьогодення є різке падіння моральних якостей молоді, а відомо, що ціннісну основу професіоналізму складають інтелектуальні, духовні та моральні якості майбутніх спеціалістів, які акумулювали б знання і вміння, нагромаджені людством до них, і здатні були б до безперервної самоосвіти та самотворчості, могли б швидко приймати відповідальні рішення, володіли б якостями мобільності, динамізму, конструктивності, були б повністю відповідальні за долю України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добров Г.М. Прогнозирование науки и техники / Добров Г.М. – М. : Наука, 1977. – 208 с.
2. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 47.
3. Кремень В.Г. Трансформації особистості в освітньому просторі сучасної цивілізації / В.Г. Кремень // Професійно-технічна освіта. – 2009. – № 1. – С. 3-6.

4. Бестужев-Лада И.В. Прогнозирование социальных последствий научно-технической революции / И.В. Бестужев-Лада : сб. «Будущее науки: Международный ежегодник». – Вып. 18. – М. : Знание, 1985. – 272 с.
5. Бойко М.П. Фізико-технічна творчість учнів / Бойко М.П., Венгер С.Ф., Мельничук О.В. – К. : Вища шк., 2007. – 262 с.
6. Семенюк Е.П. Філософія сучасної науки і техніки / Е.П. Семенюк, В.П. Мельник. – Львів : Світ, 2006. – 152 с.
7. Загроза духовного зубожіння молоді / Н.В. Поліщук, М.С. Панченко, І.М. Панченко [та ін.] // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 37. – Рівне : РДГУ, 2007. – С. 173-176.
8. Моисеев Н.Н. Философия выживания / Н.Н. Моисеев // Терминатор. – 1997. – № 2. – С. 19.
9. Панченко М.С. Наука і духовність у процесі становлення творчої особистості / М.С. Панченко, І.М. Панченко, Н.В. Поліщук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 39. – Рівне : РДГУ, 2008. – С. 39-44.
10. Безкоровайна О.В. Виховання духовної культури особистості студента засобами соціально-ціннісної діяльності / О.В. Безкоровайна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 34. – Рівне : РДГУ, 2006. – С. 109-115.
11. Причепій Є.М. Філософія : [підручник] / Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. – К. : Академвидав, 2007. – 592 с. – (Альма-матер).
12. Кучинский С.А. Человек моральный / Кучинский С.А. – М. : Политиздат, 1989. – 303 с. – (Личность. Мораль. Воспитание).
13. Дулуман Е.К. Мораль, религия и воспитание / Е.К. Дулуман // Наука. Религия. Суспільство. – 2009. – № 4. – С. 16-28.
14. Шевченко А.И. Генетическая связь методов науки нового времени и христианской теологии / А.И. Шевченко, Т.В. Ерошенко // Наука. Религия. Суспільство. – 2009. – № 4. – С. 3-9.
15. Габинский Г.А. Теология и чудо. Критика богословских концепций / Габинский Г.А. – М. : Мысль, 1978. – 280 с.
16. Комаров В.Н. Наука и миф / Комаров В.Н. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
17. Философский словарь / [И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк, С.В. Линецкий, А.В. Шуба]. – К. : А.С.К., 2006. – 1056 с.
18. Планк М. Религия и естествознание / М. Планк // Вопросы философии. – 1990. – № 8. – С. 35.
19. Тихоплав В.Ю. Физика веры / В.Ю. Тихоплав, Т.С. Тихоплав. – М. : АСТ: Астрель; СПб. : ИГ «Весь», 2005. – 246 с.
20. Черноштан Є.В. Ставлення православних теологів до новоєвропейської науки / Є.В. Черноштан // Наука. Религия. Суспільство. – 2009. – № 4. – С. 43-49.
21. Павелків Р.В. Феноменологія морального розвитку особистості: детермінація, механізми, генезис / Р.В. Павелків, Н.В. Корчакова. – Рівне : Волинські обереги, 2009. – 368 с.

Н.В. Поліщук, М.С. Панченко

Научно-технічний прогрес і духовно-моральне становлення молоді

В статье рассматривается значение научно-технического прогресса в возникновении нового технизированного мира, новой техногенной цивилизации, в которой живет и будет жить молодой человек, что влечет за собой ломку его образовательных и духовно-моральных ценностей. Осуществлена попытка показать, что только союз научно-технического прогресса и религии сможет помочь побороть экологический и духовно-моральный кризисы, в которых оказалась современная цивилизация и каждый молодой человек.

N.V. Polishchuk, M.S. Panchenko

Scientific and Technical Progress and Spiritually-Moral Becoming of Youth

In the article is considered importance of scientific and technical progress at occurrence of new technically equipped world, new technogenic civilization, in which lives and will live the young man, which calls in question the educational and spiritually-moral values. The attempt is carried out to show that only the union of scientific and technical progress and religion can help to overcome the ecological and spiritually-moral crisis, in which the modern civilization and each young man come to be.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2010.